

A BAKONYI BARLANGKUTATÁSOK RÉGÉSZETI EREDMÉNYEI*

Laczkó Dezső, a bakonyi barlangok első régész-kutatója emlékének.

A Bakony-hegység barlangjainak alaposabb régészeti megismeréséhez évtizedek mulasztásait kell feltárni más tájegységekkel szemben. A napjainkban egyre gyarapodó ilyen jellegű kezdeményezések hatására a régészet is — mint társtudomány — fokozottabban mértékben fordítja figyelmét e különleges települési alakulatok, a barlangok megismerésére. A Bakony-hegység nagy területe (beleértve a Balaton-felvidéket a Keszthelyi-hegységgel együtt) szpeleológiai szempontból figyelemre méltó állománya (dr. BERTALAN K. által készített kataszter szerint 286 különféle típusú alakulat) a régészet számára — ROSKA M. ásatásait nem tekintve — teljesen ismeretlen. Ezen az állapoton az irodalomban elszórtan megjelent és a nagyobb részt közöletlen kéziratok feljegyzések ismeretével szeretnénk változtatni. Az adatok közzétételével a barlangkutatók figyelmét hívjuk fel arra a tényre, hogy más tájegységek (Bükk, Pilis) gazdag barlangi lelőhelyeivel szemben az eddig szegényes régészeti leletanyagú bakonyi barlangok is tartogatnak meglepetést.

1. BENÁRD-barlang (SZÖC—Dabos pu.). A feltáró SZECSÓDY GY. J. a kitöltésből „történelem előtti karcos kőedény-töredéket és több más agyagedényt” (őskori?, NP.) gyűjtött [17].

2. CSESZNEKI-barlang (CSESZNEK-Kőmosó). VÉRTES LÁSZLÓ 1943-ban „közvetlen a bejáratnál” 1,8 m mély próbágódrével még mindig nem tudta elérni a diluviális szintet, de „számos, gyakran szép megtartású cserépedény töredéket (talált) egymásalatti tűzhelyrétegekben. A töredékek kora fekvésük szerint középkori, hallstadi, bronzkori és neolith” [19].

3. KISBARLANG** (BAKONYOSZLOP—Ördögárok). ROSKA M. 1950-ben a felső humuszrétegben neolitikus edénytöredékeket és köeszközöket, római bronzérmét (Hadrianus, i.sz. 117—138.), ezenkívül a barlangi löszben aurignaci korúnak meghatározott mikrolitikus pengét talált barlangi medvecsonatokkal együtt. [15] VÉRTES L. szerint az *atipikus* kovatóredékek kormeghatározásra alkalmatlanok [18].

4. KÖVÖLGY K-i oldalán fekvő kis barlang*** (CSESZNEK). ROSKA M. 1950-ben az általa II.-vel jelzett réteg „szélén” neolitikus cserepeket talált [15].

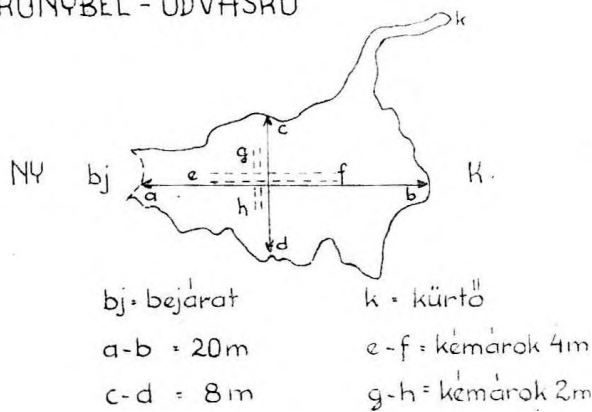
5. LIKASKŐ (BAKONYBÉL—Tönkölős). 1953-ban ROSKA M. a dolomitüreg 65 cm vastag humuszrétegéből neolitikus és középkori edénytöredékeket

gyűjtött. Alatta „barna homokos agyagrétegből” általa java-aurignacinak tartott magas kaparót, csontnyílhegyet és megmunkált csontokat talált fauna társaságában [14]. A patinamentes szarukő eszközök az újabb vizsgálatok szerint *fenntartással tekinthetők pleisztocén koriaknak* [18].

6. ODVASKŐ (BAKONYSZÜCS). Az írásos forrásainkban ez a legkorábban szereplő magyar barlangnév: a bakonybéli apátság 1037-es hamis (1330. körüli) adománylevelében *Oduaskw* néven mint határpont szerepel [12].

1914. ápr. 25-én LACZKÓ D. a barlang közepén két keresztirányú árkot tűzött ki, 2, ill. 4 m hosszúságban (1. ábra), melyet 1 m mélységig tártak fel. Feljegyzése szerint a barlang „fenekét korhadtt avarból összeállt vékonyabb humuszos réteg takarja, mely alatt agyagos, homokos összetömődött mészkőtörmelék terjeszkedik”. „40 cm mélységben tüzelés nyomai: égetett agyag, borsónyi cseréptörmelék, emberi csontszilánk, szénrészecskék. Pontosabb átvizsgálásához szükséges munkát a beállott esőzés megakasztotta” [8].

BAKONYBÉL - ODVASKŐ

1. ábra.

1916-ban HILLEBRAND J. próbaásatása régészeti eredmény nélkül járt [1,2]. 1926-ban a barlangnál megfordult KADIC O. és HATZKY E. Az utóbbi a hegytetőre vezető „kürtő szájából egy barlangi medvefogot kapott elő”. HATZKY a barlang „további ásatását tervezte soproni cserkészekkel, de mert magángyűjtő, ásatási engedélyt az uradalomtól nem kapott” [8].

1941 júliusában MOTTL M. ásatása során java-glaciális emlőcsontokra akadt [7], GÁBORI M. 1951. júliusában történt próbafeltárása nemleges eredménnyel járt [15].

* Az 1965. évi országos barlangnapon tartott előadás bővített szövege.

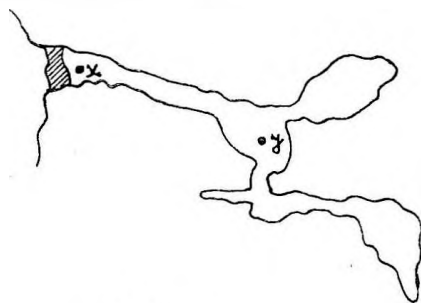
** Bertalan K. (1955.) szerint Ördögárki sziklaüreg. Balázs D. terepjelentése (1963.) szerint Ördögárki sziklaüreg I.

*** Kővölgyi kőfülke (Bertalan K., 1955.)

7. ÖRDÖGLIK (DUDAR-Sűrűhegy). Legkorábban ebből a bakonyi barlangból említenek régészeti leleteket. RÖMER F. 1860-ban azt írja, hogy e helyen Höbe úr (dudari ref. lelkész) bizonyítása szerint koponyákat, arany hajtűket és késeket is találtak [16].

1911. szept. 15-én LACZKÓ D. végzett a barlang két pontján próbaásatást (2. ábra). Munkájáról így ír: „x-nél alluviális barna agyagmosadék alig 8—10 cm vastagon. Lelet nem mutatkozott. Az agyagban szén előjön. Y-nál 10—15 cm vastag összerosott barna agyag, szintén szénnyomokkal. Alatta köpor. Megásva 50 cm-ig. Lelet itt sem volt. Bővebb kutatást igényel” [9]. Ennél jóval becsebb VASBÁNYAI A. 1934-ben a barlang felső szintjében végzett ásatásának BERTALAN K. által közreadott eredménye. A három, egyenként kb. 1 m² területű, 3/4 m mélységű próbágödörből előkerült leletanyagok fényképen közölt részletén egy ujjbenyomásos díszítésű peremtöredék és egy perem alatti bevagdosásokkal díszített oldaltöredék a *péceli-kultúra* (későrézkor) hagyatékának tekinthető, míg egy hullámvonalalköteges oldaltöredék 10—11. századi. Két másik töredék kérdésesen kora-vaskori (egyik egy behúzott peremű talajfal?), ez utóbbi kérdéses meghatározásunkat erősítené meg VÉRTES L. 1943-ban ugyanitt, az elágazásba vágott kutatóárkából (2×0,8 m, 1,3 m mély) felszínre került leletanyag. Az ásató meghatározása szerint a felső rétegben *honfoglalás kori*, a középsőben *kora-vaskori* (hallstatti) edénytöredékeket talált, az alsó réteg meddő volt. A középső rétegben még bizonytalan bronzkori szilánkok és neolitikus darabok is előfordultak [3]. BERTALAN K. korábbi, 1934-es kisebb ásatása során *középkori és bronzkori cserepek*, égetett csontok láttak napvilágot [3].

DUDAR - ÖRDÖGLIK

2. ábra.

A barlang bejáratában végzett 1950-ben ROSKA M. feltárást. A IV. rétegsor mezolitikus, tűzhelymaradványok melletti jelképes koponya temetkezését — mivel csak kormeghatározásra alkalmatlan kísérőleletek maradtak fenn, a csontok pedig biztosan állatcsontok — törölni kell a hazai őskör emlékei közül [18]. A II. réteg spirális díszű (vonaldíszes kultúrába tartozó. NP.) *neolitikus* cserepe mellett a *bronzkori*

cserépanyag, Valentinianus (i. sz. 364—375) három kis bronz érme és egy *késő-római* alabástrom gyöngy, III. Béla király ezüst brakteátája, 12—13. századi edénytöredékek, valamint egy 14. századi sarkantyú [15] a korábbi ásatások leletanyagával együtt a leggazdagabb régészeti rétegeket kínáló bakonyi barlangot sejteti, mely további hitelesítő feltárásokra vár.

8. POKOLLIK (Padrag, ma PADRAGKÚT). Régészeti szempontból igen figyelemre méltó KIS GÁBOR bíró 1864. ápr. 14-én kelt közlése: „lent a lapban a déli oldalon földöztetett fel egy barlang, mely is csak róka keresők által találtatott fel. Először a lik kicsiny volt, mely később nagyobbított még nem a nép megbátorodva tökéletesen kivágatott, benne mind hossza, mind széle nyolc négyszög. Némelyek állítása szerint a tatárfutások menhelyül szolgált a padragiaknak, mi lehet, miután *sok durva edénydarabok* találtaknak” [13]. A leírás alapján őskori lelőhelyre gyanakodhatunk.

Erre a barlangra vonatkozik a községi előjáráságtól a veszprémi Bakonyi Múzeumba küldött jelentések az a része, mely szerint „az ún. köleskepei árokban (van) az ún. Bújólik, melyben cserép és csontdarabok találtaknak” [10].

LACZKÓ D. 1925. X. 10-én kereste fel a barlangot Horváth M. és Sváby A. társaságában. Bár említésre méltó leletanyagot nem gyűjtött, megjegyzi, hogy „A nyílástól 5—6 m-nyire kisebb oldal üreg van, melynek meszes morzsalékjából apró állatcsontocskák, elől az avarokhadékos humuszból pedig apró széndarabok kerültek ki” [10].

9. PÖRGÖLHEGYI-barlang (BAKONYSZÜCS község). A régészeti irodalomban ezen a néven ismert a BERTALAN K. által leirt Szárazgerencei-barlang. A bejárata közelében BERTALAN K. és SZOKOLSZKY I. 1,3 m mély próbáért vágott. 1,2 m-ről egy „valószínűleg moustieri típusú” pattintott babérlevélhegy került ki a barlangi agyagból [2]. Ugyaninnen MOTTI M. primitív moustierit közöl [15]. ROSKA M. 1951—54. között történt feltárása leletanyagát kezdetben szintén moustierinek határozta meg, később aurignaci leletet is említ [15]. A ROSKA M. által közölt leletanyag értékelésére VÉRTES L. megállapításait fogadhatjuk el mérceként. Szerinte a begyűjtött több ezer ép és sérült kavics között biztosan eszköznek meghatározható darab nincs. A Roska M. által lószobornak tartott, külföldön hiúszobornak meghatározott darab állati alakra emlékeztető mészkonkrécio, a vadászjeles csontok pedig az egyik ásatómunkás tudatosan készített hamisítványai. Feltehető, hogy a leletanyagból a *felső paleolitikus* jellegű, retuszerű lepattintásokat viselő két jáspiszilánk, és a négy félopálból és szaruköből készült, finom kidolgozású, retusálatlan pengék a megmunkáltság nyomait mutató csontárral *neolitikus vagy későbbi koriak* és a holocén rétegből származnak [18].

A barlangban 1963. ápr. 3—7. között a Pannoni Gimnázium diákjainak PÁSZTHORY V. vezetésével végzett feltárása során a kiküldött régész-megfigyelő, DOBOSI V. jelentése alapján ez alkalommal „a kitöltésben általában előforduló kisméretű

3. ábra. Az Odvaskői-barlang bejárata. (Bertalan Károly felv., 1940. aug. 10.)

kovadarabkákon semmi megmunkálás nyomait nem lehetett felfedezni. A feltárás nem terjedt ki az egész feltöltésre, így a régészeti eredménytelenség nem jelenti, hogy a teljes felkutatás során kultúrnyomok ne kerülnének majd elő” [5].

10. SIKALIKTYA (REZI). Dornay Béla a Földtani Intézet megbízásából 1956. jún. 15—31. között és 1961-ben végzett itt ásatást. A barlang tengelyében lemélyített szelvényből pattintott és némi retusálást mutató szürke, lapos szarukó eszköz (holocén korú), római korúnak mondott aranyozott fejű tütörredék, római kori csont, hajtűk, bronz gyermek karperec és csengő (tintinnabulum) került a felszínre [6].

A feltárás DORNYAY B. vezetésével 1961. jún. 28—júl. 1. között történt folytatása alkalmával néhány közelebről meg nem határozható őskori cserépdarab, kora- és későrómai leletek (cserepek, IV. századi érmek) és néhány 11—13. századra keltezhető fazék, ill. bögre töredéke látott napvilágot [6]. Megjegyezzük, hogy az ásatás nem terjedt ki a teljes kitöltésre, a leletanyag egy része pedig az ásatónál maradt.

11. SZIKLAERESZ (CSESZNEK). ROSKA M. 1950-ben mészkőtörmelék között őskori cserepeket, III. Béla király rézpénzét és két középkori (??, NP.) vasalást lelt [15].

12. TEKERESVÖLGYI-KŐFÜLKE (VESZPRÉM). A feltáró BERTALAN K. említi feldolgozásában, hogy „az átlag 20 cm vastag holocén kitöltés bolygatatlan részéből néhány atipikus cserépedénytörredék (neolit?) és apró kovasilánkok kerültek ki” [4]. A VBM Szerzeményi Naplójának III. kötetében 9/1946. sz. alatt ugyanebből az ásatásból származó bronzkori edényfülről olvashatunk.

13. VÁRHEGY (VÁSZOLY). „A nagyvártetőn lévő barlangban kispostagi kultúrához (? , középső-bronzkor NP.) tartozó cserepek, dr. Bertalan K. tanár szóbeli közlése alapján” [11].

Csak régészeti szempontokat taglaló összeállításunkba természetesen nem vettük fel azokat az adatokat, ahol a feltárás során a kitöltés meddőnek bizonyult (pl. Dudar-Ördögarki-sziklaeresz; Szücs-Odvaskői-kőfülke) vagy csak őslénytani jelentőségű

volt (pl. Iharkút-Vaskapui-kőfülke; Szücs-Odvaskői-sziklaüreg). Ugyanígy nem említettük meg azokat a helyeket sem, ahol az irodalomban ásatásra érdemes, stb. megjegyzések szerepeltek (pl. Várpalota-Várvölgyi-sziklaüreg), ezek helyességét feltárásokkal lehet igazolni.

* * *

A bakonyi barlangok eddig előkerült régészeti leletei csak feltételezik, hogy a jégkor végi ember e vidéken megtelepedett, mivel a napjainkig őskorinak tartott régészeti anyag nem bizonyult hitelt érdemlőnek. A már nem barlangi életmódra utalt őskori (neolitikus, réz-, bronz-, koravaskori) lakosság egyes kényserítő helyzetek következtében vette igénybe nagyobb barlangjainkat hosszabb-rövidebb megtelepedésre. Ugyanez mondható el a római- és kora-középkorról is a régészeti leletek alapján.

A jövő egyik fontos kutatási feladata lenne ezek ismeretében, hogy fényt derítsünk a fenti korszakok barlangi település formáinak rendszerére, milyenségére, különösen azért, mert a holocén kóru barlangi jelenségekre a múltban kevesen figyeltek fel, a jelenben pedig a kutatás peremterületét képezik.

IRODALOM

1. BELLA LAJOS: A magyar barlangkutatás az 1916. évben *Barlangkutatás*, V. k. p. 2. Bp., 1917.
2. BERTALAN KÁROLY: A Bakony-hegység barlangjai. *Klny. a Turisták Lapja* 1938. évi márciusi és áprilisi számaiból. p. 1—7. Bp., 1938.
3. BERTALAN KÁROLY: A dudari „Sűrűhegyi” Ördöglik kutatástörténete. *Karszt és Barlang*, 1963. I. p. 27—31.
4. BERTALAN K. és KRETZOJ M.: A Tekeresvölgyi barlangok Veszprém mellett és az örvös lemming legdélibb előfordulása. *Karszt- és Barlangkutatás*, II. évf. p. 83—91. Bp., 1960.
5. DOBOSI VIOLA: Jelentés a bakonybéli kiküldetéséről. 1963. ápr. 3—7. A veszprémi Bakonyi Múzeum (a továbbiakban VBM) Adattára (kézirat).
6. DORNYAY BÉLA: Ásatásaim a Rezi „Sikaliktyá”-ban, 1956-ban és 1961-ben. (Kézirat) p. 1—5. VBM.

7. **KADIC OTTOKÁR:** A magyar barlangkutatás állása az 1941. évben. *Barlangvilág*, XII. k. 1—2. füz. p. 25. Bp., 1942.
8. Kérdőpontok 1903: Bakonybél. **LACZKÓ D.** bejegyzése. VBM Adattár.
9. Kérdőpontok 1903: Dudar. **LACZKÓ DEZSŐ** bejegyzése VBM Adattár, és A Veszprémvármegyei Múzeumi Bizottság és Múzeumegylet évi jelentése 1911-ről. p. 21—22. Veszprém, 1912.
10. Kérdőpontok 1903: Padrag. és uo. **LACZKÓ DEZSŐ** bejegyzése. VBM Adattár.
11. **MÉSZÁROS GYULA:** A Vázsonyi-medence tágabb környékének újabban felfedezett régészeti lelőhelyei. II. füzet. p. 2. (Kézirat a MNM Történeti Múzeum Régészeti Adattárában).
12. A Pannónhalmi Szent Benedek-rend története. Szerk. Erdélyi L. Bp. 1903. VIII. k. p. 225.
13. **PESTHY FRIGYES:** Helységnévtár. LX. k. p. 354. (Kézirat az OSZK Kézirattárában, Fol. Hung. 1114.)
14. **ROSKA MÁRTON:** Ásatások a Bakony barlangjaiban az 1950—1953. években. A Magyar Földtani Intézet Evi Jelentése az 1953. évről. I. rész. p. 359—360. Bp. 1954.
15. **ROSKA MÁRTON:** Bakonyi barlangkutatásaim fontosabb eredményei. I. Az 1950—1952. évi kutatások. *Archeológiai Értesítő*, 81. évf. p. 156—161. Bp., 1954.
16. **ROMER FLÓRIS:** A Bakony. p. 123. Győr, 1860.
17. **SZECSÖDY GY. JÓZSEF:** A Bakonyi Benárd-barlang. *Barlangvilág*, VII. k. 1—2. füz. p. 21—22. Bp. 1937.
18. **VÉRTES LÁSZLÓ:** Az őskőkor és az átmeneti kőkor emlékei Magyarországon. A Magyar Régészet Kézikönyve I. Bp. 1965.
19. **VÉRTES GYÖZŐ LÁSZLÓ:** Cseszneki „Kömosó barlang” 1943. IX. 20. (Kézirat.)

Über die archäologischen Ergebnisse der Höhlenforschungen im Bakonygebirge

von P. Németh

Der den zentralen Raum Transdanubiens durchziehende Gebirgszug des Bakonyer Waldes verfügt über zahlreiche Höhlen, von denen 15 bis 20 zur Ansiedlung des Menschen geeignet gewesen sein mögen. Die archäologische Erschließung dieser Höhlen wurde 1911 in Angriff genommen und

kleinere oder grössere Ausgrabungen fanden bis heutzutage hie und da statt. Die Funde der zwischen 1950 und 1953 von M. Roska durchgeführten Forschungsarbeiten, von denen 14—15 für paläolithisch gehalten waren, erwiesen sich nicht als glaubwürdig, so dass die Kulturdenkmäler des Paläolithikums uns aus dem Bakonygebirge unbekannt sind. Allerdings kamen bei den meisten Aufschlüssen Objekte des Neolithikums, der Kupfer-, Bronze- und Früheisenzeit, bzw. des römischen (I. bis IV. Jh. u. Z.) und des ungarischen (X. bis XIII. Jh. u. Z.) Frühmittelalters ans Tageslicht. Das Vorhandensein der Denkmäler dieser Epochen ist darauf zurückzuführen, dass im Falle von Gefahren die Höhlen mit Vorliebe als Wohnstätte benützt wurden.

Археологические результаты исследования пещер гор Баконь

П. Немет

Простирающаяся по середине Задунайского края гряда гор Баконь располагает многочисленными пещерами, 15—20 из которых могло быть пригодным для вселения человека. Археологические поиски были начаты в 1911 г. и до наших дней сделаны были более или менее крупные раскопки в 12 пещерах. Между 1950 и 1953 гг. были проведены исследования М. Рошкой. Найденные при этом 14 или 15 предметов, отнесенных к палеолиту, оказались недостоверными, так что в горах Баконь нам неизвестно памятников палеолитикума. Однако, в большинстве раскопок были найдены предметы неолитикума, медного бронзового и ранне железного веков, а также римского (I—IV вв. нашей эры) или венгерского (X—XIII вв. нашей эры) раннего средневековья, соответственно. Присутствие памятников этих веков объясняется тем, что во время невзгод населения всегда охотно приютилось в рассматриваемых пещерах.

4. ábra Kilátás az Odvaskői-barlangból. (Bertalan Károly felv., 1941. júl.)